

C O S M I N P O P A

ECONOMIE,
CORUPȚIE ȘI POLITICĂ
ÎN ROMÂNIA LUI
NICOLAE
CEAUȘESCU

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

Cuprins

<i>Listă de abrevieri</i>	7
Capitolul 1 – <i>Cum funcționa, de fapt, ceaușismul</i>	11
Capitolul 2 – <i>Primăvara „tehnocraților de partid” (1966–1970)</i> .	36
Capitolul 3 – <i>Întoarcerea la pământ</i>	69
Capitolul 4 – <i>Corupția ca fond și motor al reformelor</i>	105
Capitolul 5 – <i>Gurahonț și „curiosul caz de la Argeș”</i>	118
Capitolul 6 – <i>Reformele economice ale anului 1967</i> <i>sau planificarea minuțioasă a liberalizării</i>	137
Capitolul 7 – <i>Umbrele unei perioade luminoase</i>	158
Capitolul 8 – <i>Consumul, „victima” creșterii industriale</i>	168
Capitolul 9 – <i>Partidul mută presiunea pe societate,</i> <i>iar Securitatea preia controlul asupra Miliției</i> ...	175
Capitolul 10 – <i>Încercări de corectare</i> <i>și soluții străinii (1970–1979)</i>	221
Capitolul 11 – <i>Obsesii locative la nivel înalt</i>	295
Capitolul 12 – <i>Soluțiile în acțiune – noul mecanism</i> <i>economic (1979–1989)</i>	315
Capitolul 13 – <i>În loc de concluzii</i>	370
<i>Bibliografie</i>	395
<i>Indice de nume</i>	407

Durău din Neamț. Construit cu materiale provenite de pe șantierele trustului, unele achiziționate ca „deșeuri”, cu mașini și muncitori proveniți din diversele întreprinderi subordonate, blocul a fost în cele din urmă confiscat, dar supleantul nu a avut de suferit urmări legale.¹

Cazuri asemănătoare, de amploare redusă, au avut loc și în alte județe ale RSR. La Piatra-Neamț, între 1969 și 1978, șefii locali au dispus exproprierea unor terenuri particulare doar pentru a-și construi vile, cumpărând prin Gospodăria de Partid lemn și materiale de construcții la prețuri subevaluate. Construcțiile au fost făcute de cooperativa locală „Constructorul”, cu echipe detașate la obiectiv, iar beneficiarilor li s-au acordat amânări fără termen pentru plata materialelor și prestațiilor ori posibilitatea achitării costurilor în rate foarte mici. Specificând în autorizațiile de construcții că locuințele nu sunt vile, proprietarii au reușit chiar să ia credite cu dobândă redusă de la CEC, fapt interzis prin lege. Printre beneficiarii generosului program de construcție de locuințe particulare s-au aflat prim-vicepreședintele Consiliului popular Piatra-Neamț, directorul general al Direcției pentru Agricultură și Industrie Alimentară, adjunctul ministrului industriei forestiere și cumnatul acestuia. În total, au fost construite 128 de locuințe individuale.² Potentații locali manifestau și multă râvnă religioasă. Consiliul popular Piatra-Neamț aprobase și susținuse, prin furnizarea de materiale și mână de lucru, construirea a 12 biserici noi în perioada 1970–1978, precum și restaurarea altora 34 și 30 de case parohiale.³ Membrii Biroului județean de partid nu se dădeau în lături nici de la gesturi mai puțin partinice, numele unora dintre ei fiind trecute la loc de cinste în

¹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 295/1977, ff. 85–87.

² *Idem*, dosar nr. 49/1978, f. 24.

³ *Ibidem*.

pomelnicul ctitorilor de la bisericile nou-construite, multe dintre ele executate fără autorizațiile impuse de lege.

La Piatra-Neamț scandalul caselor s-a transformat într-o epopee. Odată pornit sistemul represiv – căci nu dreptate se făcea, ci presiune –, acesta acționa fără discernământ și, de cele mai multe ori, în disprețul legilor RSR. Prin Decretul nr. 98 din 7 martie 1979¹, 49 de locuințe au fost trecute în proprietatea statului, acordându-se despăgubiri în limita a 40 000 de lei. Mai târziu, printr-un alt decret, emis în septembrie același an, urmare a constatării ilegalității și, cu siguranță, a intervențiilor celor vizați de confiscare, cuantumul despăgubirilor a fost fixat între 150 000 și 300 000 de lei, în funcție de cât putea să justifice prin venituri licite fiecare proprietar – două case au fost restituite, iar pentru zece persoane au fost sesizate comisiile însărcinate cu verificarea legalității averilor acumulate.² Urmare a petițiilor adresate de 26 dintre foștii proprietari Congresului al XII-lea al PCR, în decembrie 1979, Petre Lupu, președintele Colegiului Central de Partid, instanța care investiga petițiile adresate „organelor de partid” și congreselor, i-a cerut lui Ceaușescu, iar acesta a aprobat, să se formeze o nouă comisie de control care să verifice toate aspectele cazurilor.³

Odată dat impulsul politic, malaxorul represiunii prin justiție a fost însă imposibil de stăvilit. Deși o parte dintre foștii proprietari reușiseră, într-o primă fază, să dovedească legalitatea veniturilor obținute, Procuratura RSR încă mai cerceta, în 1983,

¹ *Decret nr. 92 din 7 martie 1979 pentru modificarea Legii nr.18/1968 privind controlul provenienței unor bunuri ale persoanelor fizice, care nu au fost dobândite în mod licit*, în „Buletinul Oficial”, nr. 25 din 12 martie 1979, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act?ida=15760, accesat la 17 septembrie 2021.

² ANIC, Fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 12/1983, f. 46.

³ *Idem*, Secția Organizatorică, dosar nr. 26/1979, ff. 50–52.

„suspiciunile sub aspectul deplinei sincerități” pe care le ridicau o serie de acte aduse drept dovadă de cei anchetați.¹ Cert este că profilul profesional al proprietarilor caselor din Piatra-Neamț era unul destul de divers. Printre activiștii de partid din zonă și birocrății din anumite structuri administrative se aflau profesori, medici, stomatologi, veterinari, ingineri, proiectanți și un șofer, care își întrebuințaseră relațiile pentru a obține aprobări și credite ori pentru a „face rost” de materiale și meseriași, dar, cu siguranță, nu constituiau nucleul dur al corupției instituționalizate din localitate. Cazul Piatra-Neamț a fost un avertisment dur dat tuturor celor care credeau că pot încălca regulile cu privire la proprietățile imobiliare la care cuplul Ceaușescu era atât de atent, fără ca „Tovarășul” sau „Tovarășa” să fie înștiințați în prealabil.

Condițiile târgului dintre nomenclatură și Ceaușești deveniseră destul de clare la sfârșitul anilor 1970. Elena Ceaușescu a pus loialitatea pe primul loc, la distanță mare față de celelalte calități necesare în ierarhia criteriilor pe care trebuia să le îndeplinească cei care doreau să acceadă la demnități. În schimbul loialității depline față de cuplu, nomenclatura putea abuza de puterea sa, putea să-și extindă sistemul special de repartiție a bunurilor și serviciilor prin furt și deturnare și putea să se bucure de obișnuitele privilegii ale unei nomenclaturi comuniste. Cei doi interveneau doar când proporțiile deturnărilor și ale abuzurilor deveneau atât de mari încât trezeau nemulțumiri colective. Rotația cadrelor era doar o modalitate de a schimba periodic echipele din diverse locuri și domenii, spre a le împiedica să formeze adevărate grupări, așa cum s-a întâmplat la Constanța, Piatra-Neamț, Vâlcea și atâtea alte locuri, cel puțin până când activiștii puneau pe picioare același sistem la noile locuri de muncă – de aici și inconsecvența

¹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 12/1983, ff. 47–56.

cuplului de a adopta și de a pune în practică măsuri menite să limiteze acumularea ilegală de bani și bunuri de către oficialitățile partidului și statului.

Legea privind obligativitatea declarării banilor și bunurilor aflate în posesie de către „cadrele de conducere”, discutată în martie 1979, a fost, în cele din urmă, abandonată.¹ Proiectul de lege era oricum neglijent întocmit, întrucât nu preciza funcțiile ai căror titulari trebuie să-și declare bunurile și banii, valorile minime și răspunderea în caz de nedeclarare și nici nu stipula înființarea unui organism care să păstreze și să verifice veridicitatea declarațiilor. Conform proiectului, declarațiile urmau să fie depuse la instituțiile și întreprinderile unde lucrau cei în cauză, fără să indice cine este responsabil de verificarea lor. Legea nr. 4/1973², care interzicea posesia a două locuințe simultan, a fost totuși adoptată, deși conținea o serie de aspecte neconstituționale și prevedea, practic, exproprierea imobilelor proprietate personală – în pofida criticilor lui Paul Niculescu-Mizil, János Fazekas și Gheorghe Rădulescu³ – pentru că se potrivea mult mai bine modului de gândire al celor doi. Actul supunea sistematizării imobilele proprietate personală, impunea obligativitatea vânzării către stat a celui de-al doilea – evident, cu un preț amortizat așa cum considera statul –, precum și a înstrăinării, în termen de un an, a imobilelor primite moștenire. Interdicția de a construi case pentru vânzare sau închiriere, menținută și în varianta

¹ *Idem*, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 28/1979, ff. 2–7.

² *Legea nr. 4/1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală*, în „Buletinul Oficial”, nr. 46 din 31 martie 1973, <https://lege5.ro/Gratuit/he2dinjs/legea-nr-4-1973-privind-dezvoltarea-construcției-de-locuinte-vanzarea-de-locuinte-din-fondul-de-stat-ca-tre-populație-si-construirea-de-case-de-odihna-proprietate-personala>, accesat la 6 decembrie 2019.

³ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 28/1979, ff. 8–10.

republicată a legii din 1980¹, nu era menită atât să lovească în sursele corupției înfloritoare, cât să stăvilească apariția germeilor capitalismului în interiorul elitelor ceaușismului.

După scandalurile „imobiliare” de la București și Piatra-Neamț, care păreau să justifice politica de „rotație a cadrelor” și să demonstreze că funcționarii de partid nu respectau legea din 1973, Elena Ceaușescu a preluat controlul situației locative a elitelor de partid locale, cerând supravegherea construcției de case proprietate personală. Constantin Dăscălescu, prin Secția Organizatorică a CC al PCR, a fost însărcinat cu elaborarea unui raport menit să evalueze situația în toată țara. Finalizat la sfârșitul lui august 1978, materialul arăta că din 987 de membri și membri supleanți ai birourilor județene de partid, 297 își construiseră o locuință particulară în timpul în care ocupaseră diverse funcții în aparatul de partid.² Evident, Elena Ceaușescu trata existența locuinței particulare drept un simptom al corupției și al sistemului personal de relații dezvoltat de cei în cauză. Într-o oarecare măsură, avea dreptate, pentru că o astfel de întreprindere, într-o economie marcată de deficit, avea nevoie de susținere din partea celor care acordau credite, a celor care administrau materialele de construcții, utilajele de construcții și mâna de lucru. Cazurile de la București și Neamț arătaseră că materialele și mâna de lucru fuseseră deseori subevaluate, iar creditele, acordate în pofida legislației restrictive. Îmbucurător pentru Ceaușești era faptul că printre posesorii de case erau doar patru secretari de partid

¹ *Legea nr. 4/1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală*, în „Buletinul Oficial”, nr. 121 din 31 decembrie 1980, <https://lege5.ro/Gratuit/he2dinjt/legea-nr-4-1973-privind-dezvoltarea-construc-tiei-de-locuinte-vinzarea-de-locuinte-din-fondul-de-stat-catre-popula-tie-si-construirea-de-case-de-odihna-proprietate-personala?d=06.08.1991>, accesat la 13 decembrie 2019.

² ANIC, Fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dosar nr. 23/1983, f. 2.

județeni, cei mai mulți dintre proprietari fiind secretari ai comitetelor județene (45), prim-secretari municipali și orășenești (30), șefi din administrație – interne, sănătate, cultură, învățământ (59) – și directori de întreprinderi (48). Soluția găsită de Elena Ceaușescu, preluată apoi de Dăscălescu, a fost interdicția de a deține o locuință particulară, în cazul în care nu era locuită. În termen de un an, funcționarii de partid au fost somați să-și vândă locuințele particulare aflate în această situație, controlul fiind extins apoi la Guvern și celelalte instituții din subordinea sa.¹ Timpul scurs între 1978 și noua variantă a Legii nr. 4/1973 – prin republicarea din 1980 – cu mai multe prevederi restrictive a fost folosit pentru intrarea în noua legalitate a elitelor locale, ceea ce a generat vii nemulțumiri în rândul acestora.

O atare restricție nu a fost de natură să stopeze derivatele consumiste ale elitelor de partid. Pe măsură ce deficitul devenea o trăsătură structurală a economiei, capacitatea de agregare a nomenclaturii în grupuri construite pe criteriul utilității nu a făcut decât să crească. Un ultim caz de oarecare rezonanță publică, în centrul căruia s-a aflat problema locativă, a fost cel al prim-secretarului județului Vâlcea, Venerica Pătru, protejata Elenei Ceaușescu.

În 1989, pe atunci prim-secretar al județului Vâlcea, „tovarășa Pătru” a găsit de cuviință să comande ridicarea unui bloc de două etaje cu subsol, după un proiect „unicat”, în centrul orașului Râmnicu-Vâlcea, având în total șase apartamente, din care cinci cu patru camere, iar unul cu trei camere. Pornită de la o anonimă, care se făcea ecoul zvonurilor extinse care circulau în oraș, ancheta de partid a arătat că „blocul tovarășei prim-secretar”, construit din „economii” de materiale realizate la alte construcții, era proiectat să aibă un confort sporit și finisaje considerate „de

¹ *Ibidem*, ff. 3–4.

lux” în România lui Ceaușescu.¹ Desigur, toate întreprinderile locale contribuiseră cu sârg la amenajarea apartamentelor, garajelor și boxelor „blocului cu ștabi” din Râmnicu-Vâlcea, una dintre organizațiile de partid care se distinseseră printr-o serie de scandaluri de corupție și mită, încă de la începutul anilor 1980.² Spre deosebire de blocurile de locuințe destinate cetățenilor obișnuiți, de unde toată lumea făcea diverse „economii” de materiale, blocul unicat al prim-secretarului județean fusese amenajat cu finisaje scumpe, parchet de calitate superioară, marmură, piese speciale de mobilier, boxele și garajele fiind și ele amenajate cu rafturi, în vederea folosirii imediate. O astfel de grijă pentru satisfacția deplină a beneficiarilor de apartamente nu putea trece neobservată, cu atât mai mult cu cât locul construcției era permanent păzit de un milițian, iar pentru amplasarea blocului a fost deviat traficul auto din zonă. Grupul selectat de Venerica Pătru pentru a locui împreună cu ea în blocul „aleșilor” arăta că până și un prim-secretar trebuia să-și organizeze viața astfel încât să poată avea acces preferențial la anumite resurse și servicii. Împreună cu Venerica Pătru și soțul ei, în bloc urmau să se mai mute inspectorul județean al Ministerului de Interne, Paulian Păsărin, secretarul de partid al Comitetului de partid al orașului Olănești – lucru aflat în contradicție cu dispoziția liderului PCR ca activiștii de partid să locuiască acolo unde își desfășoară activitatea –, Aurel Vlădoiu, medicul primar al Spitalului județean Vâlcea, Mihail Banacu, primul vicepreședinte al Consiliului popular Mehedinți, Gheorghe Stoica – la fel, în dezacord cu dispozițiile de partid –, și directorul Trustului IAS Râmnicu-Vâlcea, Emil Teodorescu.³

Intrate în atenția „anchetatorilor” de partid, în istoria personală a notabilităților vâlcene s-au găsit – cu ajutorul „partenerilor”

¹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cămară, dosar nr. 39/1989, f. 47.

² *Idem*, dosar nr. 38/1981, ff. 17–22.

³ *Idem*, dosar nr. 39/1989, f. 47.

de la Securitate – și câteva „pete”. Tatăl medicului primar, Mihail Banacu, fusese cândva șef de garnizoană legionară, iar directorul IAS nu doar că își însușise ilegal în Albești, jud. Argeș, o suprafață de teren public și își construise și acolo o casă, dar, aflat în Statele Unite, RFG și Noua Zeelandă, luase legătura cu transfugi „pentru obținerea unor avantaje”, fără a informa „organele de resort”¹. Relevant este că funcționarii partidului nu menționau în materialul pregătit pentru această ocazie că, în 1981, Gheorghe Stoica, pe atunci prim-vicepreședinte al Consiliului popular județean Vâlcea, le ceruse directorilor de la întreprinderile din județ să strângă de la muncitori o „cotizație” pentru finanțarea echipei de fotbal Chimia Râmnicu-Vâlcea. Deși fusese criticat într-o ședință a Secretariatului CC al PCR chiar de Ceaușescu² și ulterior demis, acum lui Stoica nu i se mai aduceau în atenție vechile „păcate”, semn că Ceaușescu ceruse să fie protejat. La toate acestea trebuie adăugat că discuția din 1981 despre organizația de partid din Vâlcea și cotizații fusese provocată de luarea de mită în formă continuată de către prim-vicepreședintele Sfatului popular municipal Vâlcea, Ion Predescu, care pretindea diverse sume, între 5 000 și 20 000 de lei, pentru repartizarea de locuințe din fondul de stat.³ Precaut, „tovarășul Predescu” prefera ca mita să-i fie dată în timpul unor scurte vizite protocolare, pe care „petenții” le făceau soției sale, ocazie cu care aduceau câte un buchet de flori, punând alături de acestea și plicul cu sumele cerute.⁴

Discuția despre „abaterile” de la Vâlcea din ședința Secretariatului CC al PCR din 1 iunie 1989 a decurs într-o notă generală destul de favorabilă acesteia, cu o Venerică umilă și uimită și un Ceaușescu tranșant, dar generos, dispus să nu facă mare caz

¹ *Ibidem*, f. 38.

² *Idem*, dosar nr. 38/1981, ff. 15–16.

³ *Ibidem*, f. 163.

⁴ *Ibidem*, f. 15.

de „abaterile” fostei protejate a soției sale. Desigur, ca orice activist de partid, Venerica Pătru a încercat să pară doar neinformată pentru că nu ceruse referințe cu privire la trecutul persoanelor cu care urma să locuiască, motivându-și dorința de a se muta într-un nou apartament prin situația locativă dificilă creată de căsătoria fiului ei, care făcuse ca într-un apartament de trei camere să locuiască două familii. Pe lângă fericitul eveniment din viața „copilului la început de viață”, cum se exprima Venerica Pătru, un alt motiv era și acela că în județ nu existau locuințe pentru „activul de partid”, motiv pentru care a încercat să „rezolve” problema.¹ Ceaușescu a căutat să nu transforme incidentul în scandal, considerând prim-secretarii județeni drept prelungiri ale persoanei sale în diverse locuri, așa că s-a mărginit să o „exileze” pe Venerica Pătru în postul de șef al Comisiei culturale a Consiliului județean al sindicatelor Covasna², poziție în care a surprins-o căderea regimului comunist din România.

¹ ANIC, Fond CC al PCR, Cancelarie, dosar nr. 39/1989, ff. 7–8.

² *Membrii CC...*, p. 458.